

Фальклорныя і міфалагічныя матывы ў паэзіі Максіма Багдановіча

Т.У. Ганчарова-Цынкевіч (Беларускі
дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя
Максіма Танка, г.Мінск, Беларусь)

Беларускія песні, казкі, прыказкі і прымаўкі вабілі Максіма Багдановіча з юнацкіх гадоў. Гэта захапленне народнай паэзіяй у яго было настолькі моцным, што ў студэнцкія гады ўся яго творчая работа мела мастацка-фальклорны ўхіл: у гэты перыяд ён многа думаў аб народнай паэзіі і ствараў вершы ў яе духу.

Як паэт і літаратуразнаўца М. Багдановіч у вуснай паэзіі больш за ўсё цаніў песні. Яго цікавілі не толькі беларускія, але і ўкраінскія і рускія песні, якія таксама далі багацейшы матэрыял для паэтычнай творчасці пісьменніка.

Будучы добрым знаўцам песеннай творчасці ўсходніх славян, М. Багдановіч звярнуў увагу на відавочную агульнасць рускай, украінскай і беларускай народнай лірыкі. У заметцы “К генеалогии одного стихотворения” ён указаў на падобнасць украінскіх і беларускіх песень; у артыкуле “Червоная Русь” Багдановіч падкрэсліў блізкасць украінскіх каламбоек з беларускімі частушкамі і г.д. Такімі заўвагамі беларускі літаратар нацэльваў фалькларыстаў на распрацоўку актуальнай праблемы цесных узаемасувязей народнай творчасці ўсходніх славян, якая да гэтага часу не атрымала належнага навуковага асвятлення.

Акрамя песень, увагу М. Багдановіча прыцягвалі народныя казкі, паданні, легенды. Яны таксама з’явіліся адной з крыніц яго творчасці.

У 1915 годзе ў артыкуле “Забыты шлях” беларускі мастак слова з усёй вастрывей паставіў пытанне аб нацыянальным характары беларускай паэзіі і неабходнасці яе творчай арыентацыі на фальклор. Адзначаючы поспехі беларускай паэзіі, ён не без жалю пісаў: “... хоць многа шляхоў прайшла пры сваім развіцці наша паэзія, але адзін дасюль яшчэ абмінае яна – свой родны, беларускі шлях, праложаны праз сотні год народнай песеннай працы” [2, с. 287]. Багдановіча не магла задаволіць стылізацыя пад фальклор. Ён хацеў, каб беларускія паэты пісалі ў народным духу, у адпаведнасці з ідэйна-мастацкай сутнасцю народна-паэтычнай творчасці, таму сам даваў павучальныя прыклады таго, як трэба практычна карыстацца народнай паэзіяй пры стварэнні літаратурна-мастацкіх твораў.

У цыкле “Згукі бацькаўшчыны” з кнігі “Вянок” (1913) Максім Багдановіч свядома звяртаецца да выкарыстання фальклорных народных традыцый. Гэты цыкл стылістычна адрозніваецца ад усіх цыклаў гэтай кнігі. “Згукі бацькаўшчыны” як бы выпякаюць з

фальклорнай традыцыі беларусаў. Паэт вельмі ўдала даў назву гэтаму цыклу – гэта і сапраўды водгукі народных песень, матываў, мелодый, вобразаў, высокапаэтычнае адлюстраванне задушэўных пачуццяў звычайнага чалавека. Друкуючы гэты цыкл у “Вянку”, Багдановіч добра разумеў значэнне народна-песенных і фальклорных традыцый для адраджэння беларускай культуры ў пачатку XX стагоддзя, асабліва ў той час, калі востра паўстала задача стварэння новай нацыянальнай літаратуры, развіцця беларускай літаратурнай мовы. Таму паэт вельмі ўважліва падбірае вершы для “Згукаў бацькаўшчыны”. Сюды ўключаны толькі творы, напісаныя на аснове фальклорнай паэтыкі. Аўтар цвёрда захоўвае і народны стыль у сваіх вершах, тым самым імкнучыся сцвердзіць багацце народна-песеннай беларускай культуры, разумеючы, што гэта з’яўляецца жыватворнай крыніцай беларускай паэзіі: *Ўся ў слязах, дзяўчына // Хіліца да тына. // Поруч з ёю пад расою // Зіхаціць шышына* [1, с. 80].

Выкарыстоўваючы ў творчасці народныя вобразы, матывы, стыль, паэт тым самым падкрэсліваў арганічную сувязь новай беларускай літаратуры з фальклорам. А. Клобаковіч справядліва заўважала, “... майстэрства паэта выявіла ў гэтым цыкле перш за ўсё ўменне выкарыстаць асобныя элементы фальклорнай паэтыкі ў новай вершаванай структуры, што дае мажліваць даследаваць эстэтычныя погляды М. Багдановіча” [4, с. 38].

Цыкл “Згукі бацькаўшчыны” мае і сацыяльную накіраванасць. Гэта можна назіраць у вершах “Не кувай ты, шэрая зязюля...”, “Ян і маці”, “Сэрца ные, сэрца кроўца ад болю...”.

Асабліва трагічны сэнс надае вершу, па словах У. Конана, выкарыстаная аўтарам паэтыка народнага загавора [5, с. 184]: *Ты пакінь мяне, нуда мая нямая! // Я тады б ў песні звонкай, салаўінай // Віліў тугу і на вецер бууны кінуў...* [1, с. 84].

Згусчэнне цёмных фарбаў служыць сродкам перадачы паэтам карціны пількага сацыяльнага становішча народа і тым самым адкрывае яму вочы на яго бяспраўнае існаванне, дзе ўжо галеча і нястача пачалі ўспрымацца як божая кара, як лёс, ад якога ніколі не пазбавішся. Асаблівай увагі заслугоўвае верш “Не кувай ты, шэрая зязюля...”: *Не кувай ты, шэрая зязюля, // Сумным гукам у бары; // Мо і скажаш, што я жыці буду, // Але лети не гавары* [1, с. 82]. Сярод вершаў цыкла гэта адзіны твор аўтабіяграфічнага характару. Думаецца, аўтар гэтым вершам хацеў падкрэсліць, што ад народнай да прафесійнай літаратуры адзін крок, што сапраўдны мастак павінен заўсёды памятаць пра багатую народную культуру і пры магчымасці выкарыстоўваць гэтыя здабыткі ў сваёй творчасці. У артыкуле “Забыты шлях” (1915) Максім Багдановіч гаварыў: “... Думаецца, пакуль мы робім першыя крокі, трэба нам трымацца народнай песні, як сляпы трымаецца плота...” [2, с. 290].

Пра адносiны М. Багдановiча да фальклору заўважыў у свiй час Максiм Гарэцкi: "... другi адзел сведчыць, што згукi бацькаўшчыны ўжо на пачатку творчасцi паэта цягнулi да народных матываў i спосабаў пяння" [3, с. 348].

"Згукi бацькаўшчыны" напоўнены непаўторным нацыянальным каларытам, паэзіяй народных песень. Паэт, спяваючы, адкрывае i свой уласны духоўны свет, шукае выйсце ў духоўны свет народа. Чытаем гэты цыкл i разумеем, што тут пануе стыхiя беларускага фальклору, народнай песеннай традыцыi.

Заклучным творам цыкла "Згукi бацькаўшчыны" з'яўляецца верш "Вечар", дзе аўтар малюе вобраз роднай песнi беларускай вёскi як крынiцы фальклорных народна-песенных традыцыi: *І снуюцца сумна ў сэрцы, // Ёюцца адгалоскi // Роднай песнi, простае песнi // Беларускае вёскi...* [1, с. 85]. Аўтар глыбока пранiкае ў рытмiку, тон беларускае народнай песнi, ужываецца ў вобразе паэтычнага фальклору сваёй Радзiмы, дзе ўсё падпарадкавана своеасаблiваму ладу, эмацыянальнай напеўнасцi, задушэўнай напоўненасцi гучання радка.

Праз увесь цыкл праходзiць iдэя духоўнага адраджэння нацыi, вяртання да родных вытокаў. Таму ў першую чаргу задачай М. Багдановiча было паказаць багацце народнай культуры, ажывiць гэты найкаштоўнейшы пласт фальклору, даць узоры яго выкарыстання.

Пiсьменнiка захапляла таймальная фантастыка, паэтычная выдумка народа аб лесунах, русалках, ведзьмаках i г.д., а галоўнае – старадаўнiя ўяўленнi беларусаў аб прыродзе. Гэта наклала адбiтак на яго вершы "Лясун", "Стараць", "Падвей", "Змяiны цар", "Срэбныя змеi" i iнш. вершы цыкла "У зачарованым царстве". У гэтых творах прастата i яснасць фальклорнага матэрыялу губляецца – ён набывае сiмвалiчную ўмoўнасць i загадкавасць, паэт дапускае сiмвалiчнае тлумачэнне мiфалагiчных фальклорных вобразаў.

Ствараючы цыкл "У зачарованым царстве", М. Багдановiч заглядвае ў самыя старажытныя пласты гiсторыi нашага народа, калi чалавек яшчэ не вылучаў сябе са свету прыроды. Мiфалагiчныя вобразы ў творах цыклу злiваюцца з прыродай, поўняцца жыватворнай сiлай, чаруючай прыгажосцю. Малюючы вобразы мiфалагiчных iстот, Багдановiч быццам канстатуе факты i з'явы прыроды, жыцця, увогуле тое, што ёсць. Аднак адчуваецца, што мiфалагiчныя вобразы маюць i пэўны падтэкст, пра што сведчаць i ўзятыя паэтам у якасцi эпiграфа радкi з "Боскае камеды" Дантэ "... i кожны настаўленне зразумее, схаванае за дзiўнымi радкамі" [1, с. 52]. Апісваючы вобразы лесуна, вадзянiка, русалкi, змяiнага цара, паэт праводзiць пэўную паралель памiж жыццём гэтых мiфалагiчных iстот i жыццём народа, якi i сатварыў гэтыя вобразы.

У паэзіі Багдановіча дзіўна спалучаюцца спектр ўласна нацыянальнага (вобразы Лесуна, Вадзяніка, Змяінага цара) і сусветнага міфалагічнага арсеналу (Апалон, Купідон, Эрас), што дае падставу для прарыву ў новую, нязведаную свядомасць Космасу.

На народна-песеннай аснове пабудаваны і такія творы беларускага аўтара, як “Максім і Магдалена”, “Страцім-лебедзь”, “Мушка-зелянушка і Камарык-насаты тварык”, “Сон-трава” і інш.

Віднае месца ў паэзіі М. Багдановіча займаюць вершы, напісаныя па ўзоры народных песень. Да іх належаць: “Сярод вуліцы ў нас карагод”, “Лявоніха”, “Скірпуся”, “Бяседная”, “Не кувай ты, шэрая зязюля...”, “Ой, грымі, грымі...”, “Белым кветам адзета каліна” і інш. Гэтыя вершы цяжка адрозніць ад народнай лірыкі. Яны, як правіла, напісаны беларускім складам і адпавядаюць лепшым узорам фальклору сваім задушэўным тонам і яркасцю думкі.

Максім Багдановіч творча падыходзіў да народнай паэзіі, пры дапамозе яе надаўшы сваім творам яснасць і мастацкую выразнасць. Народную творчасць паэт заўсёды падпарадкоўваў задачы ўзняць ідэйна-мастацкі ўзровень беларускай літаратуры, расшырыць кола яе тэм і разнастайнасць форм і прыёмаў. Беларускі класік адыграў вялікую ролю ва ўзбагачэнні нацыянальнай славеснай культуры. Зрабіць гэта яму ўдалося дзякуючы глыбокаму асваенню і ўмеламу выкарыстанню народнай творчасці.

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : У 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – Т.1 : Вершы, паэмы, пераклады, даследаванні, чарнавыя накіды. – 750 с.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : У 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – Т.2 : Маст. проза, пераклады, літ. артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды. – 600 с.
3. Гарэцкі, М. Гісторыя беларускай літаратуры / М. Гарэцкі. – 5-е выд. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1992. – 479 с.
4. Кабаковіч, А. Паэзія Максіма Багдановіча : Дыялектыка рацыянальнага і эмацыянальнага / А. Кабаковіч. - Мінск : Навука і тэхніка, 1978. – 136 с.
5. Конан, У. Святло паэзіі і цені жыцця : Лірыка М. Багдановіча / У. Конан. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1991. – 207 с.